

SLOVENSKI CENTER PEN
SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
UNIVERZA V LJUBLJANI
ZNANSTVENORAZISKOVALNI CENTER SAZU
OBČINA VRHNIKA

CANKARJEVA
NAGRADA
2025

Milan Dekleva v romanu *Lističi* skozi družinsko biografsko tematiko, protagonist romana je namreč njegov stric, literat in prevajalec Albert Širok, pred nami razprostre turbulentna dogajanja prejšnjega stoletja. Sprehodi se od predvojnega Trsta, prve svetovne vojne, fašizma, druge svetovne vojne, komunizma pa do revolucionarnega leta 1968; države se menjavajo kot letni časi, ljudje v njih poskušajo preživeti, se umikati hudobiji in norosti, bolečine preobraziti v zgodbe. Pričevanje o dogodkih glavni lik pred nami razkriva na pomirjen, skorajda stoičen način, z enako intenziteto pripoveduje o mučenju in smrti kot o izgubi pipe, „življenje [je] številčnica ure brez kazalcev“. Dekleva je v romanu bravurozno prepletel vse prvine, jezik podpira slog in slog podpira vsebino. Vsebina je popolnoma koekstenzivna s slogom, oboje spet koekstenzira z jezikom. Zdi se, da v tem besedilu nič ni odveč, ničesar ni premalo. Roman ni samo poklon družini, stricu, je poklon času, ki se gosti skorajda le še na mitološki strani spomina, je poklon velikanom slovenske umetnosti, ki počasi kapljajo iz zavesti mlajših in prihajajočih generacij, je poklon jeziku in slogu, ki svoj prostor najdeva v čitankah in učbenikih. *Lističi* so obenem spomenik in dokument, virtuosno izpisani z občutljivostjo in spoštljivostjo tako do jezika kot do obdobja, na katerega okruških, ki so vedno bolj prah, smo zgradili in gradimo (neobčutljivo in nespoštljivo) današnjost.

Barbara Korun v svoji osmi pesniški zbirki *Vnazaj* spregovori o bolečini ob smrti svoje mame, v pesmih se pokloni njenemu spominu, obenem pa so te obred žalovanja in soočnje z lastno minljivostjo. Ta osrednji motiv se prepleta še z eno smrtjo, ki smo jo v preteklem letu in pol kolektivno doživljali – smrtjo vere v človečnost ob genocidu v Gazi in drugih vojnah po svetu, ki jih mednarodna skupnost le nemo opazuje. Ob tragičnem dogajanju se je pesnica primorana soočiti z nemočjo pesniške besede. Na začetku zbirke pretresena zapiše verze: „to ni pesem / nemoč je / le nekaj / besed: / uničenje / konec“. Pesnica bi lahko na tem mestu tudi razočarano umolknila. Vendar pa življenje teče naprej in poezija ne more privoliti zgolj v tišino. Da njene pesmi ne bi bile le pesmi soočanja s smrtjo, ampak pesmi življenja, mora avtorica razgraditi pesniško tkivo. Skozi tesnobno eliptičnost, včasih ji zadostuje le nekaj besed, se prebije do izvora pesniške govorice, za to pa mora razgraditi tudi svoj pesniški jaz. Pesem tako ni več le izpoved osebne bolečine, ampak se razpre svetu, v uroku pesniške govorice se avtorica abecede življenja lahko uči tudi od čebele, ki je priletela na njeno okno: „živim v rojih / mnogotelesna / mnogoobrazna / jaz“.

Pesmi Barbare Korun nas v brezupnem času spomnijo, da noben človek ni otok, temveč smo vsi kos celine. Osrednji element, ki povezuje pesmi v zbirki, je voda. Čeprav je na začetku struga suha in se potem v deročem toku prepoji s krvjo, se nazadnje umiri v jezero, ki prinaša upanje. Voda je plodovnica, ki povezuje mater in otroka, in v krogotoku življenja, ko nazadnje pesnica pomaga umirajoči materi, se vlogi zamenjata. Veni izmed najnežnejših pesmi v zbirki avtorica zapiše, kako je njena mama umrla skrčena, zvita v zarodek: „zdaj / se ne boji / ničesar več / ne smrti / ne bolečin“. Morda je voda tisti element očiščenja, h kateremu se simbolno vračamo in ki nas opominja, da bi morali biti vzajemna skrb in ljubezen temelj našega obstoja in da sta le ti močnejši od vojne in smrti.

Roman *Kurja fizika* je zadnji del predvidene trilogije, v kateri Feri Lainšček obuja spomine na svoje otroštvo v vasici Dolénci na Goričkem. V središču *Kurjega pastirja* (2020) stoji avtorjevo rojstvo, *Petelinje jajce* (2023) prikazuje predšolsko obdobje, v *Kurji fiziki* (2024) pa zgodnja šolska leta, ki jih časovno uokvirja človekov pristane na Luni, medtem ko je družinsko dogajanje zaznamovano z gradnjo nove hiše, birokratskimi in zlasti finančnimi skrbmi staršev. Fêrek svojega doma noče zapustiti, zanj je to topel in varen pristan, kjer pozna vsako travo in kamen, na vsakem koraku čuti njegovo dušo, je njegov popek, od koder želi izvedeti „za kaj na tem svetu v resnici gre in kaj ga nekje tam v neznanem čaka“. Tretjeosebna pripoved je pretanjena psihološka slika družinskih odnosov, vpetih v stvarno kmečko vsakdanjost, ki jo zaznamujeta revščina in materialno pomanjkanje, je freska nekega časa in prostora, predvsem pa prikaz trdoživosti, zvedavosti, ljubezni in radosti do življenja, kot jih občuti otrok. Avtor v poetičnem jeziku, ki mu avtentičnost dodajo številni narečni izrazi, ubesedi otroško radovednost, željo po učenju, prevzetost nad podobami narave, predvsem pa zmožnost čudenja in lepoto sanjarjenja. Z izbrušenim slogom je Lainšček mojstrsko ujel čustvena stanja družinskih članov, pri čemer Fêrek svoje skrbi in skrivnosti zaupa mačku Ciriju, iz največje stiske pa ga reši vila. Roman tako iz naslovne fizike prerašča v metafiziko in tudi sodobnega bralca opominja na moč domišljije in bogastvo notranjega sveta.

Četrta knjiga proze Muanisa Sinanovića – po dveh zbirkah kratkih zgodb in po romanu – ima neobičajen podnaslov fikcijski esej. Hibridna, avtobiografska, zaradi modnosti se bomo izognili pojmu avtofikcijska, čeprav Sinanovića s francoskimi avtorji tovrstne proze, npr. Édouardom Louisem, veže kar serija podobnosti, hkrati pa je njegov slog neprimerno bogatejše strukturiran, včasih celo esejistično baročen. Geografske širine in dolžine, v katerih se giblje ta prozno-esejistična pisava, se vedno znova vračajo na „Metelkovo, kraj, kjer sem v neko vrečo brez dna zmetal dovolj trenutkov za eno slabo neskončnost“ (6). Prvoosebni pripovedovalec v stiliziranih pisavah vztrajno obračunava z Ljubljano, v kateri „gre vedno za neskladje med podobo in bistvom“ (7). Junak ugotavlja, da so „vsi ljudje, ki sem jih imel rad [...] izginjali“ (12). Že dolgo se bori s strahom pred nepripadanjem, je, kot se duhovito označi sam, „na neki prosocialen način antisocialen, polovični sociopat, ki si najbolj želi prav pravične družbe“ (28). Sinanović pred nami zapisuje zgodbo o pisatelju, pripadniku druge generacije priseljencev, ki pri tridesetih letih doživi eksistencialno krizo in izgori, se počasi začne znova sestavljati, a se mu vedno znova prikrade v zavest spraševanje o smislu in nesmislu njegovega pisanja. Obračunava hkrati s svetom in seboj, s tranzicijskim kaosom, nacionalizmom in simptomi nestrpnosti, ki jim mestoma podleže tudi sam. Gre za potovanje na konec moraste noči, za katero se vedno znova izkaže, da se ne bo nikoli končala. A pripovedovalec vseeno vztraja – kot iskalec smisla v svetu brez smisla.

Nataša Kramberger v knjigi *Po vsej sili živ*, ki je vsebinsko nadaljevanje njenih *Primerljivih hektarjev* (2017), s poetičnim jezikom pripoveduje svojo živeto izkušnjo z ekološkim kmetovanjem v Jurovskem Dolu v času podnebnih sprememb, ki nas vse prizadevajo. *Po vsej sili živ* je tudi ljudsko poimenovanje za rožo, ki bujno in kipeče uspeva v neugodnih razmerah, še skoraj pozimi v cvetličnem koritu na zunanji okenski polici, in hkrati poimenovanje, v katerem avtorica prepozna jezikovno izročilo kljubovalnega in bojevitega človekovega prizadevanja za preživetje v naravi. Je tudi lepa prispodoba za početje pisateljice, ki je po svoji izbiri še kmetica in lastnica majhne biodinamične kmetije, ogrožene zaradi od človeka povzročenih sprememb v naravi. Njen boj jo včasih spominja na hrčkovo kolo in tek v njem, o katerem pa mora, mora pripovedovati. Njeno kmetovalsko načelo je do narave ljubeznivo in nežno, trajnostno in sonaravno, hkrati pa je odločna v kritiki sodobnih kmetijskih praks, ki imajo pred očmi le visoke hektarske donose in dobiček in jih žene pohlep. *Po vsej sili živ* je svojevrsten literarni hibrid, ki v esejistično argumentirano poročilo o velikih temah sodobnega časa vešče, s posluhom za napetost dogajanja in drobne detajle, vpleta majhne zgodbe o vsakršnih živih bitjih, ki so vendarle in predvsem naravna, o ljudeh, živalih, drevesih in drugih rastlinah, Nataša Kramberger pa mojstrica slovenskega jezika.